

Kommunal organisation

Omvandlingen och den gradvisa upplösningen av det gamla bondesamhället tillsammans med en växande andel arbetare och andra yrkesmän samt koncentration av boendet till tätorten Edsbyn ställde krav på en alltmer ingående kommunal organisation. Socknens angelägenheter sköttes tidigare av sockenstämman, ledd av församlingens kyrkoherde. År 1863 tillsattes kommunalnämnd och kommunalstämma, kommunalfullmäktige blir obligatoriskt först 1919.

Vid mitten av 1800-talet fanns förutom sockenstämman även andra institutioner: fattigvård, länsman, hälsovård. Under 1910-20-talen tillsätts en mängd nya nämnder och befattningar för att sköta samhällets angelägenheter: läkare, distrikt-sköterska (1928), distriktsveterinär (1919), apotek (1921), tandläkare (1920), pensionsnämnd (1914), arbetslöshetskommitté (1921), barnvårdsnämnd (1926), nykterhetsnämnd (1916), fattigvårdsstyrelse (1915) och byggnadsnämnd (1928).

Samma år som byggnadsnämnden inledde sitt arbete fastställdes den första byggnadsordningen för Edsbyns samhälle. Denna skulle reglera byggnadsnämndens arbete och naturligtvis ge riktlinjer och detaljerade bestämmelser för bebyggelsens utformning och placering.

Nu presenterades även ett förslag till generalplan för samhället. Planen var utarbetad av länsarkitekt Magnus Dahlander. Generalplanen var i stort en fantasiprodukt, som inte tog hänsyn vare sig till topografi eller befintliga förhållanden. Så skulle till exempel samtliga jordbrukshemman i Norra Edsbyn försvinna och ersättas med nybebyggelse, förutom gården Jon-Ers. Planen skisserade en utbyggnad av samhället kring Gårdstjärn och åt sydost samt sydväst om Borgen, och söder om järnvägen på Hinsmyran.

Generalplanen gjordes i en tid då Edsbyn upplevde en stark befolkningsökning. Mellan år 1900 och 1930 ökade befolkningen i socknen med 1000 invånare (från ca 2000 till drygt 3000). Det är också nu som inflyttningen till centralorten Edsbyn tar sin början. Främst arbetare till den växande industrin. Bebyggelsen samlas i Borgenområdet och nu på ett mer planlagt sätt än tidigare, ett första försök till ett rätvinkligt gatusystem, trots svårigheter med topografi och naturförhållanden. Spridd småhusbebyggelse uppfördes även i Gårdstjärnsområdet, Hinsmyran, Strömbacka och även på andra håll i utkanten av det dåvarande samhället. Vanligtvis byggde man i 2 eller 1½ våning med träregelstomme som mestadels panelkläddes. Tomterna var i jämförelse med senare villabebyggelse stora och på tomten byggdes ett eller flera uthus.

Utefter Långgatan fortsatte man bygga affärshus. Under 1920-talet byggdes större hus med breda huskroppar och minst två fulla våningar. Många av de nya husen uppfördes i sten eller reveterades. Apotekshuset byggdes 1922-23 i trä, som reveterades. Ett valmat tegeltak och markerade hörnkedjor bar spår av 20-talets nyklassicism. Ett år senare stod ett större affärshus i Långgatans södra ände färdigt. Här inrymdes förutom flera affärer och bostäder även en biograf.

Edsbyns allt större betydelse som centralort förstärktes med utbyggnaden av vägsystemet. År 1922 byggdes väg till Öjung, 1935 till Ryggesbo och i början av 1940-talet drogs en anslutning till den nybyggda Faluvägen.

Även utvecklingen av privatbilismen påskyndade naturligtvis vägbyggandet. Edsbyns första bil inköptes 1911, den första trafiklastbilen togs i bruk 1921. Året efter öppnades den första busslinjen mot Bollnäs med en liten buss vars karosseri byggts i Edsbyn.

Utbyggnaden av väg-, el-, och telekommunikationer förändrade i hög grad den fysiska miljön. Vägarbete vid Smensbacken (Voxnavägen) och telearbete.

Långgatan från 1910-talet fram till 1960. Motstående sida: den östra sidan var länge obebyggd, 1923 byggdes här det första affärshuset som reveterades. Denna sida, övre: Kineskvarteret norr om Bärstabron har en samlad affärsbebyggelse. Nedan: Långgatans utseende innan rivning/sanering av husen började i mitten av 1960-talet.

Edsbyns första byggnadsplan 1938

Generalplanen från 1927 fick aldrig någon praktisk betydelse för den framtida bebyggelseutvecklingen. Den var alltför optimistisk och fantasifull för det, även om vissa delar i planen går att avläsa i dagens fysiska miljö. Större betydelse för den fortsatta samhällsutbyggnaden fick den första byggnadsplanen från 1935, som fastställdes, efter revidering, 1938. Planen utarbetades av Allmänna Ingenjörbyrån, Stockholm, och innefattade ett område som begränsades av järnvägen i söder och sjön Ullungen i norr. I väster utgjorde Västergatan gräns och i öster den planerade utbyggnaden av Näs. I stort sett dikterades planen av dåvarande fastighetsbildning och gatusystem. Nya gatuleder inpassades i terrängen med hänsyn till lämpligt byggande och till ordnande av vatten och avlopp.

Förslag fanns redan tidigare på att föra in den genomgående trafiken från Alfta till Långgatan. Planförfattarna ville istället ha kvar denna trafik på den gamla landsvägen, som skulle förbättras i plan och profil. Man föreslog även en upprätning av vägen söder om Ullungen samt ombyggnad av broarna över Voxnan. En åtgärd som lät vänta på sig till mitten av 1960-talet. Långgatan breddades och man föreslog en ny gata utefter järnvägen för att leda in trafiken mot samhällets centrum.

Flygfoto mot norr 1939 utvisande större delen av det område som den första byggnadsplanen innefattade.

I korsningen Långgatan/Rotebergsvägen föreslogs en ny torgbildning, centralt belägen inom planområdet. Intill torgets norra sida reserverades plats för en offentlig byggnad, ett kombinerat kommunalhus/polis- och poststation. På höjden strax öster om detta torg föreslogs en plats för en kyrkobyggnad på den mark som tidigare avsatts för detta ändamål. Det sanka området intill hembygdsgården och Öjebäcken utlades till parkmark, vilket senare kommer att bli Öjeparken. Kyrkobygget blev dock aldrig av men en klockstapel uppfördes så småningom på platsen. Det föreslagna torget utbyggdes inte heller. Kommunalhuset fick istället inrymmas i den brandstation, som stod klar 1947. Platsen för denna fanns angiven i planen från 1938.

Inom så gott som hela planområdet föreslogs friliggande bostadshus i högst två våningar. Detta genomfördes enligt planförslaget helt, i området Barnängen-Näs, och i övrigt i vissa delar där så befanns lämpligt i förhållande till terräng och redan befintlig bebyggelse. I kvarteren närmast järnvägen, längs hela Långgatan och kring det tänkta torget föreslogs sammankopplade bostadshus i tre våningar, där bottenvåningarna kunde inredas för affärsändamål. Söder om Voxnan utbyggdes Långgatan till viss del enligt detta förslag. Norr om Voxnan endast i mindre omfattning och först under 1960-talet.

Den trekant som bildades av Långgatan, Rotebergsvägen och Voxna-Ovanåkersvägen - Edsbyns äldsta åkermarker - skulle bebyggas med småhus utlagda efter ett nytt gatusystem, med en lekplan i triangelns mitt. Den äldre jordbruksbebyggelsen kunde dock enligt planförslaget kvarstå. Även industrietableringarna vid Edsbyströmmarna fick ligga kvar enligt planen, mitt i samhällets centrum.

För vissa områden väster och söder om 1938 års planområde upprättades ett förslag till byggnadsplan av länsarkitektkontoret 1941. Planen fastställdes av länsstyrelsen samma år. Här föreslogs en ny sträckning av Voxna-Ovanåkersvägen, med en bredd av 20 meter, i öst-västlig riktning. Denna genomfart korsade Faluvägen strax söder om dåvarande vägen mot Lillbo (nu Freskavägen). Vägdragningen kom dock aldrig till utförande. Planområdet i övrigt skulle bebyggas med fristående hus i två våningar. Den nya bebyggelsen planerades i ett delvis nytt gatusystem omgiven av jordbruksmark. Under 1940-talet hade jordbruket fortfarande en stark ställning i samhället och jordbruksmarken hade endast delvis tagits i anspråk för bebyggelse.

Under hela 1900-talet har dock antalet jordbruk minskat. De har specialiserats och sammanslagits till större brukningsenheter, vilket lett till en minskning av antalet jordbrukare i bygden. År 1940 hade ca 25% av Edsbyborna sin utkomst från jordbruksnäringen, medan 50% hade sin utkomst från industri och hantverk. Tio år senare är endast 15% anställda inom jordbruket.